

Esther de Boer: de boeken die zij heeft geschreven

Onder de titel: “Maria, Marcella en andere vrouwen” met diverse wijzigingen verschenen in *Fier* 5 (2011), 26-27. Oorspronkelijke versie op www.riemerroukema.nl.

© Riemer Roukema

Op 6 juli 2010 is Esther de Boer overleden, slechts 51 jaar oud. In *FIER* van september 2010 is al aandacht is geschonken aan haar leven en werk. Om haar in herinnering te houden, wil ik wat breder ingaan op de boeken die zij heeft gepubliceerd en op enkele van haar bijdragen aan boeken. Bijna twintig jaar geleden heb ik haar leren kennen, toen zij predikant was in Ouderkerk aan de Amstel en ikzelf in Amsterdam. Zij was destijds bezig met haar eerste boek over Maria Magdalena, waarover wij menig gesprek hebben gevoerd. Later heb ik vanuit de Theologische Universiteit Kampen haar begeleid bij de voorbereiding van haar proefschrift. In 2009 werd zij als universitair docent Nieuwe Testament in Kampen mijn naaste collega. Helaas hebben we in die verhouding slechts enkele maanden kunnen samenwerken.

Inclusief taalgebruik

Het eerste boek waaraan Esther een belangrijke bijdrage heeft geleverd, schreef zij samen met Denise Dijk, Tytsje Hibma en Mechteld Jansen. Het is getiteld *Vrouw, Taal en Liturgie* (uitgegeven bij Narratio, Gorinchem, 1991) en gaat over inclusief taalgebruik in kerkdiensten. Het analyseert de vaak eenzijdig mannelijke taal die zowel voor gelovigen als voor God wordt gebruikt en laat zien hoe het anders kan. De God van Abraham is net zo goed de God van Sara. Nog steeds verplichte kost voor wie zich hiervan niet bewust is.

Maria Magdalena

Esther was toen al begonnen aan de voorbereiding van een proefschrift, maar het bleek haar te zwaar dat – naast gezin en werk – te voltooien. Het moest gaan over de positie van Maria Magdalena in het vroege christendom. Omdat zij al veel materiaal hiervoor had verzameld, besloot zij er een boek voor een breder publiek van te maken. Het verscheen in 1996 onder de titel *Maria Magdalena. De mythe voorbij. Op zoek naar wie zij werkelijk is* (bij uitgeverij Meinema, Zoetermeer). Daarin schetst zij in begrijpelijke taal het beeld van Maria Magdalena in het verleden, in het Nieuwe Testament en in het buitenbijbelse *Evangelie van Maria*. Omdat dit laatste evangelie is overgeleverd in het Koptisch, had zij zich tijdens haar studie al in die taal verdiept. In dit boek levert zij haar eigen vertaling van dit geschrift. Ook in haar speurtocht naar Magdala, Maria's plaats van herkomst, blijkt haar wetenschappelijke instelling. Het boek werd een succes. Het is enkele malen herdrukt en is vertaald in het Engels, Zweeds, Portugees, Italiaans en Russisch.

Proefschrift

Toen Esther dankzij een regeling met de Theologische Universiteit Kampen de gelegenheid kreeg om naast haar predikantschap in 40 % van de werktijd alsnog een proefschrift te schrijven, heeft zij die kans met beide handen aangegrepen. Heel hard heeft zij van 1998 tot 2002 hieraan gewerkt. Ten slotte was er een mooi boek gereed: *The Gospel of Mary. Beyond a Gnostic and a Biblical Mary Magdalene*. Gedetailleerd behandelt zij daarin de nieuwtestamentische teksten over Maria Magdalena en het *Evangelie van Maria*. Zij probeert aan te tonen dat dit laatste geschrift niet gnostisch is, zoals vaak is gesteld. Kenmerkend voor de gnostiek is dat de Schepper van de wereld een minderwaardige god is die ondergeschikt is aan de ware God, de Vader van Jezus, maar in de overgeleverde bladzijden van het *Evangelie van Maria* komt die onderscheiding tussen twee goden niet voor. Dit is voor Esther een belangrijk argument om het geschrift niet gnostisch te noemen. Zij wijst erop dat in het *Evangelie van Maria* voor de goede God, voor de wereld en voor het lijden dat in de wereld is gekomen

termen uit de Stoïcijnse filosofie worden gebruikt. Zij meent dat de auteur van dit evangelie Jezus' boodschap in termen van de toenmalige Griekse wereld heeft willen verwoorden.

Ook onderzoekt zij in haar proefschrift of de anonieme 'leerling van wie Jezus hield', die enkele malen genoemd wordt in het evangelie van Johannes, Maria Magdalena zou kunnen zijn. Zij realiseert zich dat dit een gewaagde veronderstelling is en dat het bewijs hiervoor niet sluitend is te leveren. Daarom presenteert zij deze hypothese heel bescheiden. Voor zover ik zie, heeft deze veronderstelling geen instemming gevonden, maar dat zij wijst op de stoïcijnse aspecten van het *Evangelie van Maria* wél. Nog na haar dood verscheen hierover in een wetenschappelijk boek een artikel dat zij op verzoek van de redactie had geschreven (in T. Rasimus, T. Engberg-Pedersen, I. Dunderberg [red.], *Stoicism in Early Christianity*, Baker Academic, Grand Rapids, 2010). Haar proefschrift als geheel vond veel aftrek. Het verscheen in een gerenommeerde wetenschappelijke serie (bij T&T Clark, Londen – New York, 2004), niet alleen in een dure gebonden maar ook in een voordelige paperback uitgave.

Apostel der apostelen

Op haar proefschrift volgde een derde boek over Maria Magdalena: een verzameling van teksten uit de eerste zes eeuwen over deze leerlinge van Jezus, voorzien van toelichtingen. Esther wilde duidelijk maken dat buiten en binnen de kerk veel auteurs in die eeuwen vol waardering over Maria Magdalena hadden geschreven. In de kerk gold zij als de 'apostel van de apostelen', omdat zij de opstanding van Jezus aan zijn discipelen had verkondigd. Tevens maakte Esther inzichtelijk hoe uiteindelijk de (onhoudbare) visie op Maria als de bekeerde prostituee ontstond. Met een knipoog naar haar hypothese over de geliefde leerling in het evangelie van Johannes noemde zij dit boek *De geliefde discipel. Vroegchristelijke teksten over Maria Magdalena* (Meinema, Zoetermeer, 2006). Het is direct ook in het Engels vertaald.

Marcella van Rome

Daarnaast was zij al begonnen aan een studie over een andere vrouw die haar aandacht had getrokken: Marcella van Rome, een rijke christin die in de vierde eeuw een gemeenschap van vrouwen had gesticht die samen een leven van gebed, studie en zorg voor armen leidden. Marcella was zo geleerd dat zij het Oude Testament in het Hebreeuws kon lezen. Dat was destijds voor christenen van niet-joodse afkomst zeer uitzonderlijk. Zelfbewust nam zij deel aan kerkelijke discussies van die tijd. Zij was bevriend met de priester en monnik Hieronymus, die in Bethlehem woonde en een groot respect voor haar had. Na haar dood schreef Hieronymus een lange brief over haar leven en werk. Die brief heeft Esther in het Nederlands vertaald en van een inleiding en toelichting voorzien. In 2009 is het boekje verschenen (*Marcella van Rome. Een gedenkschrift van Hieronymus*, Meinema, Zoetermeer).

Dooppreek

Esther leefde en werkte in een sterke betrokkenheid op de christelijke traditie. Met het schrijven van haar boeken en vele artikelen wilde zij de in het vergeetboek geraakte vrouwen van het vroege christendom nuchter en verantwoord weer onder de aandacht brengen. Zucht naar sensatie was haar vreemd. Als predikant heeft zij haar geloofsinspiratie onder meer verwoord in haar preken. Gelukkig is één ervan in een boek opgenomen (Mirjam Vermeij [red.], *De predikster. Twaalf preken van vrouwen*, Meinema, Zoetermeer, 2000). Het is een magnifieke uitleg van Marcus 9:30-50, bij de doop van twee kinderen. Zij noemde dit een preek die haar op het lijf was geschreven. Het gaat over Jezus bij wie alles anders is dan mensen denken, over Jezus die zijn dood en opstanding aankondigt en dan een kind ten voorbeeld stelt. En over wat het kost, weerloze kinderen te ontvangen in zijn naam. Als alle predikanten eens zo zouden preken! In Esther de Boer missen wij een zeer begaafde vrouw.